

**POLITECHNIKA
GDAŃSKA**

WYDZIAŁ ARCHITEKTURY

WFOŚiGW
w Gdańsku

Gdańsk, 2018-04-20

dr hab. inż. arch. prof. ndzw. SSW Bogna Lipińska
Wydział Architektury Sopotcka Szkoła Wyższa

Zagrożenia i ochrona krajobrazu kulturowego w OOŚ. Przypadek planowanej elektrowni węglowej pod Pelplinem.

Tekst przygotowany dla potrzeb projektu nr RV-4/2018 finansowanego
przez WFOŚiGW w Gdańsku:

Ochrona krajobrazu w ocenach oddziaływania na środowisko w świetle współczesnych uwarunkowań prawno-metodologicznych

Rodzaj, walory i znaczenie dla tożsamości regionu dóbr kultury, inaczej mówiąc, zabytków, narażonych na wpływ nowej inwestycji jaką jest planowana elektrownia węglowa pod Pelplinem, wymagało szerszego spojrzenia. Nie chodziło tu bowiem jedynie o ewentualne **fizyczne** zagrożenie lecz także – a może nawet przede wszystkim – zagrożenie w postaci **dezintegracji przestrzennej** krajobrazu historycznego kształtowanego przez stulecia. Bowiem jedynie w tej skali mogą uwidocznic się negatywne zjawisko jak **dekompozycja wielowiekowych powiązań** funkcjonalnych i widokowych. Dekompozycja uniemożliwiająca podświadome a jednocześnie zrozumiałe dla każdego obserwatora odczytywanie wielkości i jakości zasobu zabytkowego danego rejonu. Wpływ każdego nowego elementu przestrzennego **nie dotyczy jedynie fizycznego zniszczenia obiektów, ale również wszelkich zmian w otaczającej przestrzeni.**

Wartości zasobu kulturowego Ziemi Pelplińskiej.

Ziemia Pelplińska charakteryzuje się wielowiekowym nawarstwianiem się historycznych struktur zagospodarowania osadniczego zgodnie z rozwojem cywilizacyjno-kulturowym. Na współczesny obraz regionu składają się zatem formy kolejnych krajobrazów historycznych. Stanowi niezaprzeczalne bogactwo historii tego regionu i wielką wartość poznawczą. Ziemia Pelplińska od XIV wieku stanowiła przykład kulturowego zagospodarowania w logicznej strukturze pradziejowych osad a następnie akcji osiedleńczej w postaci XIII-wiecznych wsi lokacyjnych. Struktura osadnicza bazowała na historycznej sieci komunikacyjnej dawnych traktów handlowych. Warunki naturalne – dobre ziemie oraz urodzajne lasy, wartka rzeka

Wierzyca predestynowana do zakładania młynów i stawów rybnych – spowodowały, że wprowadzane sukcesywnie formy zagospodarowania były i wciąż są świetną ilustracją harmonijnej gospodarki człowieka na przestrzeni dziejów.

W zakresie kultury gospodarowania przestrzenią, czyniącej z naturalnego krajobrazu ziemię przyjazną człowiekowi, „pracującą” i cywilizowaną, najcenniejszymi wartościami kulturowymi całego ocenianego obszaru jest zachowany do dzisiaj **układ sieci osadniczej** wraz z historycznymi **formami rozplanowania** poszczególnych jednostek osadniczych.

Istniejący dzisiaj w tym regionie **krajobraz kulturowy** jest znakomitą ilustracją historii kształtowania się tej rolniczej krainy.

W formie „statystycznej” można wskazać następujące, najbardziej istotne elementy zasobu dziedzictwa kulturowego Ziemi Pelplińskiej w okolicy planowanej inwestycji:

- średniowieczne, zasobne wsie kmiece – Rajkowy, Subkowy
- występowanie późniejszego kolonijnego osadnictwa rozproszonego wokół starszych wsi zagrody jednodworcze z charakterystycznym zadrzewieniem
- zespoły dworsko-parkowe – Radostowo, Ornasowo, Subkowy
- zabytki techniki – „Śluza Międzyłęska”, wieloelementowy obiekt hydrotechniczny z 1857 roku łączący polderowy system odwadniająco-nawadniający Doliny Walichnowskiej z wodami rzeki Wisły i tym samym zabezpieczający całość Doliny Walichnowskiej przed „cofką” wezbraniową wód Wisły, **obiekt funkcjonuje do dzisiaj !** i składa się z:
 - śluzy wałowej z wrotami i stacji pomp „Rybaki” o nazwie własnej „Nadzieja i Pokój”;
 - śluzy „dolnej” i stacji pomp „Międzyłęże” o nazwie własnej „Zgoda”;
 - stosownych umocnień ziemnych w postaci wałów.
- tradycyjna zabudowa wiejska – Subkowy, Rajkowy, Rudno, Gręblin

Z przeszłością Ziemi Pelplińskiej związanych jest szereg postaci historycznych i wydarzeń oraz wartości historycznych materialnych jak i niematerialnych. Na pierwszym miejscu należy wymienić wspaniałą Bibliotekę Pelplińską, w której zasobach znajduje się egzemplarz Biblii Gutenberga. Ponadto z seminarium pelplińskiego wyszło wielu wybitnych duchownych, pełniących później wysokie godności kościelne. Wychowankowie Seminarium Pelplińskiego byli także wielkimi patriotami i wielu z nich oddało życie z polskość podczas II-giej Wojny Światowej.

Zagrożenia.

Pomimo, iż w trakcie budowy i funkcjonowania elektrowni węglowej **nie wystąpią więc skutki bezpośrednie w zasobach dziedzictwa kulturowego** to wystąpią z pewnością **skutki pośrednie. Jak już wspomniano – będą** związane z całkowitą lub częściową zmianą charakteru otoczenia wielu historycznych obiektów i elementów zagospodarowania. Niektóre będą miały **charakter czasowy i ich** znaczenie będzie niewielkie, z uwagi na czasowy i przejściowy charakter.

Jednak niektóre skutki powstałe na etapie budowy będą miały charakter **trwały**. pozostające w przestrzeni przez cały okres eksploatacji inwestycji, stając się stałymi elementami krajobrazu kulturowego. Będą to zmiany spowodowane pracami makroniwelacyjnymi, związanymi z koniecznością dostosowania terenu pod realizację nowych obiektów; zmiany użytkowania terenu z rolniczego na przemysłowy, czyli wprowadzeniem nowych form i funkcji na tereny, gdzie dotychczas nie występowało trwałe zainwestowanie; pojawi się trwała zabudowa powierzchni ziemi (nowe budynki i urządzenia, czyli dodanie nowych elementów do krajobrazu kulturowego). Nowym elementem w krajobrazie będzie też wprowadzenie nowych, ahistorycznych zespołów zieleni związanych z budowlami nowej

inwestycji. Spowoduje to przywołaną wcześniej dezintegrację tradycyjnych powiązań krajobrazowych.

Inwestycja będzie zlokalizowana w płaskich i lekko falistych harmonijnych krajobrazach rolniczych. Z uwagi na skalę, charakter i cechy ekspozycyjne terenu zespół obiektów elektrowni będzie wielkogabarytową dominantą o technicznym charakterze, dysharmonijną pod względem formy i funkcji. Będzie dominantą techniczną silnie eksponowaną w malowniczym, rolniczym krajobrazie kulturowym. Spowoduje zmiany w charakterze odbioru krajobrazu kulturowego oraz degradację harmonijności widoków krajobrazu otwartego. Zakłócone zostaną przedpola widokowe umożliwiające dzisiaj obserwowanie wyrazistych sylwet panoramicznych zabytkowych wsi (m.in. Rajkowy, Radostowo).

Po realizacji inwestycji cechy krajobrazu ulegną jeszcze większym przeobrażeniom. Pojawią się takie zjawiska, jak migające światła pojazdów, ruch pojazdów samochodowych i pociągów oraz hałas i zanieczyszczenie powietrza nimi powodowane, jak też prawie zawsze unosząca się nad elektrownią chmura białej pary wodnej przypominająca olbrzymi pióropusz ... dymu, kilkukrotnie przewyższającego wymiary kominów elektrowni. W istotny sposób obniży to wartości wizualne krajobrazu, otoczenia dóbr kultury i zakłóci percepcję krajobrazu kulturowego.

Działania ochronne – środki łagodzące i rekompensujące.

Wartość krajobrazu kulturowego jest dobrem niewymiernym, warunkowanym jego pięknem i harmonią. A zatem, jeżeli jest duże prawdopodobieństwo iż walory te zostaną bezpowrotnie utracone, należy w Ocenach Oddziaływania na Środowisko uwzględnić wszystkie możliwe zabiegi i działania aby temu zapobiec lub w ostateczności szukać metod łagodzenia skutków i rekompensacji.

W ocenie oddziaływania na krajobraz określono dwa rodzaje działań w zakresie ochrony krajobrazu. Pierwsza grupa dotyczy trenów nie związanych bezpośrednio z planowaną elektrownią węglową. Zaleca się ich wdrażanie **niezależnie** od decyzji dotyczącej realizacji tej czy innych inwestycji. Jednak w przypadku planowania omawianej inwestycji należy traktować je jako wytyczne nadrzędne, rzutujące na kształt inwestycji. Druga grupa działań łagodzących dotyczy obszaru i formy samej planowanej elektrowni. Odnosi się do aspektów przestrzenno-technicznych i organizacyjnych, mających razem wpływ na krajobraz.

Zalecono działania porządkujące przestrzeń oraz rekultywację obszarów zdegradowanych. W przypadku realizacji tak wielkiej inwestycji, na analizowanym obszarze można i należy wykorzystać szansę na podniesienie walorów bliższego i dalszego otoczenia planowanej elektrowni, poprzez różnego rodzaju działania estetyzujące, tworzenie kurtyn widokowych. Starano się więc o szansę dla regionu na wprowadzanie ładu przestrzennego, chociażby przestrzeń nabrała charakteru technicznego, całkowicie odmiennego niż dotychczasowy.

Postanowiono zatem w Ocenie zaproponowanie zastosowania wybranych środków „łagodzących”, chociaż bardziej adekwatnym sformułowaniem byłoby – środków **rekompensujących** (o ile cokolwiek może zrekompensować tak wielką stratę wizerunku tego fragmentu regionu). Zaproponowane działania pogrupowano następująco:

- **rewaloryzacja:**
 - likwidacja substandardowej zabudowy w zasięgu strefy negatywnego wpływu wizualnego elektrowni,;
 - likwidacja obiektów i resztek zagospodarowania terenu nieczynnych zespołów produkcyjnych przemysłu rolno-spożywczego;
 - remont i odnowa obiektów historycznych oraz posiadających cechy tradycyjnej architektury tego regionu;
 - modernizacja infrastruktury technicznej (drogi, linie energetyczne, kanalizacja);

- odnowa zieleni wysokiej w wybranych fragmentach przestrzeni publicznej;
- uzupełnienie i profesjonalna pielęgnacja istniejącego zasobu zieleni wysokiej w obsadzeniach przydrożnych.
- **estetyzacja:**
 - likwidacja wszystkich betonowych ogrodzeń;
 - zmiana kolorystyki wybranych (wskazanych) elewacji obiektów budowlanych;
 - wprowadzenie pokrycia dachowego dachówką ceramiczną wybranych (wskazanych) obiektów budowlanych;
 - usunięcie szpecących elementów (zwłaszcza reklam) na wjazdach do Pelplina, w szczególności od wschodu.
- **Integracja:**
 - likwidacja wtórnych podziałów historycznego rozłogu pól;
 - likwidacja wtórnych podziałów niwy domowej historycznego rozplanowania zabytkowych wsi;
 - wytyczenie i oznakowanie istniejących i potencjalnych szlaków turystycznych – terenowych i wodnych.
- **kreacja:**
 - stosowanie w nowej zabudowie współczesnych form architektonicznych nawiązujących do tradycji architektonicznej regionu – przy wydawaniu nowych decyzji lokalizacyjnych i opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego;
 - stosowanie w nowej zabudowie wybranych tradycyjnych materiałów budowlanych;
 - wprowadzenie zieleni wysokiej w wybranych fragmentach przestrzeni publicznej;
 - wprowadzenie obsadzeń alejowych przy drogach publicznych z szlachetnych gatunków zieleni wysokiej;
 - stworzenie nowoczesnego systemu informacji turystycznej o Ziemi Pelplińskiej;
 - wprowadzenie przesłon miejscowych w formie zieleni wielopiętrowej, wynikających z analizy stref widoczności inwestycji.

Zmiany w krajobrazie wywołane realizacją i funkcjonowaniem elektrowni węglowej mające charakter trwały i nieodwracalny wpłyną także na **walory turystyczne** Pomorza. W tym przypadku pobrzmiwa to szczególnie drastycznie z uwagi na bliskość wysoko cenionego w skali europejskiej zabytkowego zespołu katedralnego w Pelplinie, odwiedzanego przez turystów z wielu krajów. powodując bardzo duże przekształcenia krajobrazu, nierozzerwalnie związanego z kulturą tego obszaru, i z percepcją wtopionych w krajobraz Ziemi Pelplińskiej dóbr kultury.